

majd a mókus vér friss diót kalandot
gyűjtött és tárolt hogyha elbarangolt
rá is leljen a fölajzó vagyon
bár rejtve bővült mit ád a vadon
ám az ugribugri kor feledékeny
kincsenek titka nincs rosta eszében
és a szakállas krákogó a bölcs
holló előtte nincs dugott gyümölcs
a volt javakat becserkészi végre
s az ínycségeket csőrére véve
leshelyén ropogatja meditál
a régi íz varázsa miben áll

• Fővárosi térzene •

Csukás István

BUDAPESTI TÜKÖRCSEREPEK

Kisújszállás utca

A lexikonokban az áll, ha nem tudná valaki, hogy Budapest Magyarország fővárosa. Tudtam én ezt gyerekkoromban is, tanultuk az iskolában, nézegettük a képeket a cikória pótkávé ajándék matricáin, üdvözlőlapon, álmodoztunk is róla ott valahol az isten háta mögött. Mikor felkerültem, mert ezt is úgy mondják, hogy felmegyek Budapestre, a visszafelé utat meg úgy, hogy lemegyek vidékre, nos, mikor felkerültem, dobogó szívvel álltam a hatalmas pályaudvar kapujában. Ezt az érzést is csak az ismeri, aki nem itt született, ez talán valami ajándék nekünk, mint a pótkávéban a matrica: a dobogó szív és az áhítat. Nem kell mosolyogni, én ezt szép és természetes érzésnek hiszem, s meghatódva emlékszem arra a fiatalemberre, aki voltam. Ha volt is bennem félsz és riadtság, bátran legyőztem, s úgy éreztem magam, mint egy álruhás királyfi, aki jogos birtokára érkezett. Egy felfedező, egy sarkkutató merészségével és kíváncsiságával vetettem bele magam a forgatagba. Ez is nemzedékek élménye, az én nemzedékemé és az előttem járóké. Mintha visszafelé csapott volna a nagy hullám, a lelket-hazát összeillesztő falukutató szép buzgalom, most a lentről jöttek fedezték fel a várost.

Elhelyezkedtem a Ménesi úton a kollégiumban, ledobtam a motyómat egy ágyra, és elindultam napi felfedezőútamra. Az egyszerűség kedvéért felültem sorban a villamosokra, majd a buszokra, s végállomástól végállomásig utaztam, orromat az ablakhoz nyomva. Bérletem volt, időm is volt, kíváncsiságom pedig végtelen! S ha meguntam a zötykölődést, gyalog vágtam neki az utcáknak. Nem féltem, hogy eltévedek, vagy ha

eltévedtem is, az külön izgalom volt, míg megtalálom a helyes utat, míg hazatalálok. Megsimogattam a szememmel, kezemmel az épületeket, hidakat, szobrokat, mint egy gyerek, s mint gyerekkoromban, boldogan suttogtam: stípi-stopi, enyém vagy! Fáradhatatlanul s szinte önkívületben jártam a várost, nem tudtam betelni vele.

Elképzelhető, hogy mekkora volt az örömöm, mikor ráakadtam a Kisújszállás utcára! Hiszen ez az én kisvárosom, ott születtem. Valami nagy biztonság járta át a szívemet, hiszen én akkor itt is itthon vagyok! Most már módszeresen kutattam az olyan utcákat, amelyeket vidéki városokról neveztek el. Meg is találtam őket sorban mind, a Debrecen utcától a Szekszárdi utcáig, az Arad utcától az Újvidék térig.

Érthető a lelkesedésem és az örömöm? Úgy éreztem, és ma is úgy érzem, hogy valami nagy dolog a helyére került, s nem csak a fejemben, a szívemben. Világos és természetes lett, ami mindig is világos és természetes volt, hogy Budapest Magyarország fővárosa, és bölcs eleink ezt ilyen egyszerűen jelölték és nyilvánították ki. Azóta is életem talpköve ez az érzés, s nem lehet megingatni, mert megvan a helyem a világban.

Szükségem is volt erre, mert hányatott évek következtek, '57-ben otthagytam az egyetemet, a kollégiumot, de egy percre sem kísértett meg, hogy elmenjek az országból. Ez se nem dicsőség, se nem érdem. Újra az utcákat jártam, de most már albérletek után vagy legalább egy éjjeli szállásért. Hogy is mondjam, most egy másik oldaláról ismertem meg Budapestet. Rémes odúkból laktam, azokat sem tudtam mindig kifizetni, aludtam a Gellérthegyen, éjszakáztam várótermekben. Néha kajánul gondolok rá, hogy bajban lesz az emléktáblákkal az utókor, szinte nincs olyan kerület, ahol ne fordultam volna meg. Érdekes módon ezek az utcanévek kimosódtak az emlékezetemből, nyilván védekezésből, és nagy gondban lennék én is, ha el kellene sorolnom őket. De soha nem haragudtam a városra, végül is valahol mindig befogadtak, s végül is életben maradtam. És makacsul itt maradtam.

Változtak az idők, változott a helyzetem is. Ma már szép helyen lakom, s hosszú évek munkája után emberhez méltó körülmények között. Ifjúkori rajongásom a város iránt kicsit megfakult, de még parázslík, mint a nagy szerelem, amelyből sírig tartó szeretet lett. Budapesti lakos lettem én is, mint Arany János, mint Kosztolányi, akik gyönyörű verseket írtak e gyönyörű városról.

Normál zenei A hang a pesti telefonfülkében

Mikor feljöttem a Békés–tarhosi Zeneiskolából Pestre, roppant büszkén fedeztem fel, hogy benne van a telefonkönyvben a normál zenei A hang! Bármikor föl lehet hívni, és megszólal. Úgy éreztem, hogy hazaérkeztem, otthonos világba, amelyben van mihez igazodni. A nem zenészeknek el kell magyaráznom, hogy a mi életünk ott, a zeneiskolában a hangok rendjében telt, s a hangok között is a legfontosabb a normál zenei A hang volt. Ehhez hangoltuk a hangszereket; sípjába fújva vagy a hangvillát a fejéhez ütögetve ezt a hangot adta meg a karnagy az énekkarnak. Ha ez megvolt, kezdődhetett a muzsikálás, az együtt éneklés. Ez olyan természetes volt, mint a lélegzés, mint a sejtek működése, mint a csillagok járása, mondhatnám azt is, hogy az A hanggal ébredtünk s vele feküdtünk. Istenem, de szép volt, és milyen egyszerű volt! Még a legvadabb kamaszkorban is elfogadtuk, lázadtunk a tanárok ellen, lázadtunk a világ ellen, de az A hangot nem kérdőjeleztük meg, ha készakarva hamisan énekelünk, akkor is tudtuk, hogy mihez képest hamis. Erősebb volt minden törvénynél, jobban összefogott minket minden tüzparancsolatnál. Boldog s tán együgyű korom, hová tűntél?

Nem lettem zenész, de a zene rendje, a tiszta hang feltétlen tisztelete örökre belém

ivódott, ezt ráadásul kaptam, most már örökre egy angyal fújja a fejemben az A hangot, egy őrangyal. Lehet, hogy fülorvoshoz kéne mennem? Lehet, de amíg súlyosabb klinikai és elmeorvosi esetek között élek, ragaszkodom az angyalhoz. Mert kell egy norma, amit mindenki tiszteletben tart, kell egy törvény, ha olyan kicsi is, mint a normál zenei A hang, amely másodpercenként négyszáznegyvenet rezeg. Nem háromszázkilencvenet, nem ötszázat, hanem pontosan négyszáznegyvenet! Ez nem alku kérdése, s nem is pártpolitika kérdése. Ezt nem lehet megváltoztatni sem posztmodern halandzsával, sem malomalji tilinkózással. Mert akkor már hamis. Mind a két oldalról hallani vélem, hogy akkor hol van a szabadság? Szerény véleményem szerint ott van a szabadság, ahol rend van. A többi: zűrzavar, dilettánsok dáridója, tehetségtelen akarnokok hagymázos rémálma, bőfögő mocsár, amelybe elsüllyedünk. Világos, hogy a művészetről beszélek, nem is mernék másról beszélni, a művészet rendjéről, a rend szépségéről. A normál zenei A hangról, amely mindenkire kötelező, Bachra és Bartókra is.

Na szóval, ahogy akkor kijöttem a telefonfülkéből, visszatettem a zsebembe az A-sípot, amellyel ellenőriztem a telefonhangot. Mert minden tarhosi diák zsebében volt akkor egy A-síp, ezzel indultunk világhódító utunkra. Nem nagy útravaló, tudom, de ahhoz elég, hogy a tiszta hangot felismerjük. „Stimmel!” – suttogtam elégedetten, majd félhangosan dúdoltam: A! Egy rémült képű asszony állt elől a sorban, mert akkor még sorba álltak a telefonfülkéknél, de nem törődtem senkivel, dúdolván lépkedtem el a sor előtt. Már eldőlt, hogy nem zenész leszek, de valahogy hasznosítani akartam ezt az apró zenei örökségemet. Sokáig forgattam a fejemben, hogy bejegyeztessem a Szerzői Jogvédőnél, mint a világ legrövidebb empromtúját, a címe: A! Zenéjét szerzte és a szövegét írta: Csukás István. S beperelem a telefonközpontot a jogdíjért. Nem is olyan képtelenség, írtam én hasonló rövid szöveget volt tarhosi zeneszerző barátomnak egy temetési kórushoz, így hangzott: „Ó, jaj! Ó, jaj!” De azután letettem az ötletről, így szakadt félbe zeneszerzői pályafutásom. A síp is megvan valahol, de a fejemben is megmaradt a normál zenei A, s ha véletlenül elfelejténém, felhívhatom telefonon, ez a szolgáltatás különös módon máig fennmaradt. Tekinthejtük mementónak is.

Éppen ezért mindenkinek ajánlom, szelíden és barátsággal, hogy ha nem lenne a közelben telefon, tartson a zsebében egy A-sípöt, a bicska, a bokszer és a revolver mellett. Hogyha majd együtt kell énekelnünk, ne jöjjünk zavarba. S ne énekeljünk hamisan.

Hungária egyetem

A régi Hungária kávéházról van szó, ahol felsőfokú oktatás folyt ifjúkoromban, s ahol többet tanultam, mint a hivatalos egyetemen, pedig jártam kettőre is. A Hungária egyetem ezzel szemben úgynevezett szabadegyetem volt, a szó mindenféle értelmében. Például az éppen szabadlábon lévő újságírók és írók jártak oda, és állástalan szabadúszó ifjú költők. Reggeltől estig elüldögélhettünk egy szimpla vagy éppen egy pohár víz mellett. Voltak kihelyezett tanszékek is, például a Marika presszó, ahová Fejes és Szakonyi járt, vagy a Belvárosi, de az igazi universitas a Hungária volt. Nemcsak azért, mert az épületben voltak a könyvkiadók, szerkesztőségek, hanem mert a múlt nagy szellemei is itt lebegtek a gyönyörű freskók alatt. Egyszer feljött vidékről egy morcos arcú prózaíró, s Pestre szakadt barátjával álltak a Hungáriában a márvány mellékhelyiségben. A Pestre szakadt költő barát sóhajtozva suttozott. „Mi bajod van?” – mor-

dult rá a morcos író. „Hát nem tudsz meghatódni? Itt pisilt Kosztolányi, Osvát, Karinthy...” A morcos író irigykedve horkantott. „Jó nektek! Benne vagytok a folyamatban!”

Engem Kellér Bandi bácsi vitt le, aki a Művelt Nép című hetilapnál dolgozott, s aki két lábon járó anekdotagyűjtemény volt, szerencsére sokat meg is írt, de a legtöbbjét előszóban mondta el.

Most csak két szállóigét idézek fel, az egyik, hogy a magyar újságírók három részre oszthatók, az első rész állásban van, a második rész állás nélkül, a harmadik rész börtönben, azután cserélnek! A másik, hogy miért jó a kávéház? Azért, mert az ember nincs otthon, de még sincs szabad levegő! Többségünknek nem is volt rendes otthona, rémes odúban, albérletekben laktunk, ahova csak aludni jártunk. A kávéházban éltünk, dolgoztunk, írtunk ezt-azt, verset, cikket, volt, aki „négerként” szocialista regényt írt egy híres író nevében, majd ugyanezt a regényt levágó lektori jelentést. Sokszínűek voltunk és vidámak, így védekeztünk az országos elmebaj ellen. És szabadok is voltunk, de legalábbis szabadon gondolkoztunk, nem féltünk semmitől, mert a nyomornak is megvan az előnye: ennél lejjebb már nem kerülhettünk.

Most csak egy történetet akarok elmesélni, amelyből kiderül, hogy igenis az életnek tanultunk ezen az egyetemen. Izgatottan tárgyaltuk a világot megrázó hírt, hogy lelőtték Kennedyt, a pincérek minden mondatunkat itták, hogy lesz-e világháború, a szép arcú kávéfőzőnő idegesen sziszegte a presszógépet, egyszóval nagy volt a feszültség.

Csak egy kopott újságíró nem vett részt a fecsegésben, szorgalmasan körmölt valamit, sorban kérve a pohár vizeket. Majd felállt, és zsebre vágva a papirost, elindult. Gyalog, ahogy később kiderült, mert villamosra sem volt pénze. Egyenest az amerikai követségre ment, s becsöngetett. Kijött egy követségi ember, s kérdezte, mit óhajt. „Egy siratóverset írtam az elnök halálára – felelte az újságíró. – Az özvegynek küldöm a magyar költők nevében!” És csendesen felzokogott. A követségi ember udvariasan átvette a költeményt, s bevitte a követnek. Az újságíró türelmesen várt, s nemhiába! A követségi ember visszajött, s egy csekket nyújtott át az özvegy nevében. A csekk ezer dollárra volt kitéve. Az újságíró átvette, de mivel sokat próbált ember volt, gondolta, hogy itt még lehet egyet csavarni. „Forintot is kérnék. Útiköltségre” – mondta. A követségi tisztviselő zavartan kotorászott a zsebeiben, s átnyújtott ötszáz forintot.

Az újságíró taxival jött vissza a Hungáriába, rendelt tíz lágy tojást pohárban, habos kávéval. Fölényesen lobogtatta az ezerdolláros csekket, s mindent elmesélt két lágy tojás között.

Döbönt csend lett a kávéházban, csak a tollak percegése hallatszott. Majd egy óra múlva húsz magyar költő állt az amerikai követség kapujában, lobogtatták a siratóverseteket. A követ kinézett az ablakon, s kiüzent, hogy nem kell több vers! A húsz költő zajongva toporgott, mire a kapuban álló rendőrök elzavarták őket.

S hogy honnan tudom, mi történt a követség előtt? Onnan, hogy ott álltam én is az első sorban a hoppon maradottak között.

Szerelmi vallomás egy térhez

A tér Óbudán van, beszorítva a folyó és a hegyek közé, kétoldalt elzúg mellette a forgalom, elzúg mellette az élet, kopott kövei között vedlett fák állnak, éjszaka kiköhögik a port, a benzinszagot, kínlódva ózont csinálnak belőle. Semmi kis szürke tér, nekem mégis kedvencem, mondhatnám, hogy apró szerelmem, ha ez egy térrel kapcsolatban nem volna túlságosan furcsa.

De valóban olyan furcsa-e? Miért ne lehetnének az embernek e világban ilyen szerelmei is? Hiszen már az elején úgy kezdődött, mint az igazi szerelem. Mikor Óbudára költöztem, s felfedezőútamom megpillantottam, egy csapásra megszerettem! Dobogó szívvel megálltam a piac sarkán, s gyönyörködve néztem az összetákolt, kátránypapírral fedett bódékat, az asztalon pirosuló manósipkát: a cseresznyepaprikát, a felfújható almát, a lányos zöldbabot, a bársony csikóorrhoz hasonló gombát és a többi földi csodát, és nem tudtam betelni velük. Segítségül hívtam az orromat is, és mámorosan beszívtam az illatokat: a füstölt hús, a savanyú káposzta, a kapor illatát, mint egy kábítószeres. A komor falak-évek között feltündöklő darabka gyerekkor volt a piac. Rögtön otthon éreztem magam! Kisimultak a ráncok az arcomon, s egy kicsit a lelke-men is. Naponta lejártam, télen-nyáron, hőben-hóban, hűséges széptevő, a kofák mosolyogva fogadták köszönésemet, elnézőn figyelték téblábolásomat. Lassan kóstolói rangra emelkedtem, jutalmul a hűségemért, ami azt jelentette, hogy itt is kaptam egy falat kolbászt, ott is kaptam egy szem szőlőt, csak hogy el ne vigyem az álmukat. Játékos és tiszta szerelem virágzott bennünk e csöppnyi piacon, ahogy kell, s amitől el lehet viselni az életet.

A szerelem nem múlt el, ott van ma is a szívemben, vagyis nem én lettem hűtlen: a piacot bontották le. A bódék eltűntek, néha elképzelem, hogy kátránypapír szárnyukkal felrepültek az égbe, s magukkal vitték ámuló éveimet.

Tudom én, hogy elzúg az idő, s amit éppen megszerettünk, eltűnik. Eszemmel fel is fogom a változást, józanul s kíváncsian nézem az alakuló újat. Nem vagyok érzéketlen a változó iránt. Jól tudom, hogy nem lehet s nem érdemes megállítani az időt, mert úgy van bölcsen elrendezve, hogy múlik: sebetek gyógyítva, új izgalmakat ígérve. A változó idő az én közegem is, reményem és vigasztalásom. Úszom benne bátran én is, vagy csak evickélek, de mindenképpen előre, ahogy minden normális halandó teszi.

A régi piac helyén modern, takaros, tiszta csarnok áll, a zónapörköltet lehelő kiskocsmák helyett higiénikus büfék, műanyag rekeszekben a gyümölcsök, kifényesítve, megmosdatva, a manósipkák s egyéb bohóságok eltűntek a KÖJÁL szigorú pillantása elől. Szép az új piac? Szép! Felzárkózott az európai színvonalhoz, büszkék lehetünk rá! Hogy nem járok le immár az új piacra, az meg az én bajom. Nem is tudom, hogy mi a bajom. Hogy elszállnak az évek? Erről az új piac nem tehet, s magam még erőm teljében vagyok, derűsen nézek az elzúgó időre: volt-nincs. Talán, hogy szívemben lassabb a változás, ott él, virul a régi piac változatlanul, s amíg élek, örökké.

De hát ez sem olyan nagy baj! Ennyit igazán elcsenhetünk az örökkévalóságból! Mert az is a miénk, ami holtággként visszakanyarodik, ellentétesen az elmúlással, ellenkezve minden józan ésszel, kiteljesítve rövidke életünket: az emlékezés, a halhatatlan vizsgálóg!

